

Щрихи към портрета на перущенския учител и революционер Димитър Малинчов (1838-1876)

Марио Джасим

Настоящата статия е опит да се проследи и систематизира наличната изворова база данни за един по-малко известен, но не и по-малко достоен, перущенски деец – Димитър Малинчов (Малинчев), чието име се нарежда наравно с тези на героите на възрожденското градче. Формирането на личността му през детските и юношеските години съвпада със започналите два процеса с възходящо развитие, валидни както за национално, така и за местно ниво – демографският и културно-просветният. В Перушица, особено през втората половина на XIX век, тези тенденции не само полагат основите на стопанското ѝ развитие, но и спомагат да се създаде специфичен микроклимат от свободомислещи и революционно настроени люде. Поради откъсличните данни за ранните години на Димитър Малинчов, акцентът на изследването е поставен върху последните няколко месеца от живота му, като са хронологично проследени съществените моменти и приносът му в хода на подготовката и по време на Априлското въстание.

Бъдещият учител и революционер е роден през 1838 година в бедното, но будно семейство на Малин и Велика Бакови. Поради финансови ограничения родителите му не могли да осигурят по-добро образование на сина си от това, което било достъпно към момента в Перушица. За щастие обаче 12-годишният Димитър попада в класа на Христо Г. Данов – просветителят, който пръв налага светските тенденции в образованието. Благотворната среда, дело изключително на Данов, оставя положителна следа в съзнанието на младежа и скоро след завършването си Димитър сам поема по пътя на преподаването. Важна роля играе обкръжението на Малинчов през тези години на обучение, състоящо се от поколението, на което е съдено да осъществи Перущенското въстание. Сред съучениците му са както бъдещият организатор Петър Бонев, така и Георги Тилев, Димитър Лачков, Георги Апостолов, Стоян Райков и редица други.

След завършването Димитър е цанен за учител в село Карнофоля (дн. Войсил, Пловдивско), където преподава три поредни години (1854-1857), а по-късно и още една в село Полатово (дн. квартал на Стамболийски) в периода 1857-1858 г. През ваканцията Малинчов доработва в магазина на някой си Сотираки в Пловдив, за да може да издържа себе си и своите бедни родители. Трудният му житейски път го отвежда отново в родна Перушица, където през учебната 1862-1863 година е главен преподавател, като му е осигурен и помощник – Стоян Тасков. Практиката да се назначават по двама учители става осъзнато правило в малкото градче от 60-те години на XIX век и е показателна както за повишения интерес и стремеж на младото поколение към образование, така и за нарасналите финансови възможности на местната община, осигуряваща възнаграждението на преподавателите на годишна база.

Ключов момент в историята на Перушица е връщането на Петър Бонев – участникът във Първата легия на Раковски в Белград. Този родолюбив син на България се заема с нелеката, но блестящо изпълнена от него, задача да осъществи „прелом в духовете“ на населението. За тази цел около Бонев се формира един кръг от доверени и предани на революцията хора – този така необходим критичен елемент, без който не би била възможна никаква промяна. По всяка вероятност сред най-първите съмишленици на Бонев е и самият Малинчев, още повече че паралелите между тях са показателни – и двамата са приблизително на една възраст, учили са заедно при Христо Данов и се

захващат отрано с преподавателска дейност. Днес бихме ги определили като „хора от една порода“, което навежда на мисълта за близост на характерите им.

През 70-те години в Перушица се наблюдава активизиране на идеята за свобода чрез революция. Фактически външният израз на този подем е създаденият от Васил Левски през 1869 година първи местен комитет, в чийто състав влизали Петър Бонев, Костадин хаджи Танков, Атанас Тилев, Калофер Спасов, Рашко Куртов и Дафо Гичев. Може да се предполага, че малко по-късно е посветен и Димитър Малинчов, въпреки че конкретни данни за неговото участие има от времето на възобновяване на тайната организация в Перушица, датирана от зимата на 1875/1876 година в контекста на вече започналата подготовка за въстание. Тогава, според описанието на Георги Натев, повторено по-късно от Иван Кепов, Константин Гълъбов и Николай Жечев, преданите на делото съзаклятници се събират в сградата на Дановото училище, в която пристига Георги Бенковски в качеството си на ръководител на Пловдивския революционен окръг. Срещата щяла да започне, когато на вратата се почука. Неочаквано за всички пристигат мухтиярят на селото Калофер Тенчов и неговият помощник Гочо Митов. Присъствието им внася смут сред присъстващите на тайното събрание. В тази напрегната обстановка запазват самообладание Димитър Малинчов и Атанас Тилев, като излизат и придумват властниците да не влизат. През това време Бенковски е изведен и скрит в църквата „Свети Архангел Михаил“, докато неканените гости си отидат. Едва тогава срещата продължава и официално, под диктовката на апостола, поп Петър Велчев заклева присъстващите във възобновения комитет. Това са Петър Бонев (председател), Спас Гинов (касиер) и членовете Васил Соколски, Димитър Малинчов и Атанас Тилев – всички доказани и предани на делото люде.

През следващите няколко месеца до април комитетът успява да разгърне практически своята дейност. Изумителен е целенасоченият стремеж на неговите членове за постигането на консенсус по всички общи въпроси и решения, касаещи въстанието. Задачите и трудностите, които стоят пред дейците, не са леки и изискват цялата им енергия и отдаденост. Комитетът прави равносметка с колко и какво оръжие разполагат хората в селото, кое от старото и развалено би могло да се поправи, а на тези, които не разполагат с никакво, нарежда да се положат всички усилия да се снабдят с такова. Съзаклятниците избират и специално място край манастира „Свети Теодор Тирон и Теодор Стратилат“, където се водят упражнения по стрелба и се пробва закупеното оръжие. Отделно от това всеки трябва да си набави нож, чанта за фишеци, цървули, навуца и съд за вода, а онези, които имат възможност, трябва да си ушийт и въстанически дрехи. Паралелно с това комитетът продължава да приобщава към делото все по-голям брой перушеници, постигайки широка опора и подкрепа сред населението. Това предопределя и преодоляването на чорбаджийския елемент в селото, който всячески се стреми да разложи вътрешно тайната организация, да дезорганизира подготовката и да подрони морала на съзаклятниците. В крайна сметка чрез действията си комитетските дейци задават модел на подражание и на практика се превръщат в единствения ръководен орган в селото.

Приготовленията за въстанието не остават скрити за властта. На Великден пловдивският къргаас (жандармерийски офицер, изпълняващ службата на околийски началник) Неджиб ага с 8 конни заптиета (суварии), според описанието на Георги Натев, вижда с очите си шествието от перушеници, празнуващи около Червената църква. Младежите, въодушевени от пламенната реч на Петър Бонев, пеят „Вятър ечи, Балкан стене“, наредени във войнишка редица. Някои от тях носят и оръжие. Това кара околийският началник да разпорежи залавянето на онези перушеници, които му се струват опасни за реда, а това са: Петър Бонев, Спас Гинов, Васил Соколски, Атанас Тилев и Димитър Малинчов. Комитетските дейци разбират навреме опасността и се

събират в аптеката на Васил Соколски, където взимат незабавно решението за шурм на къщата на Иван Гинчев, където всъщност се намира и Неджиб ага. За щастие началникът на сувариите, поради опасения да не бъде убит, не постига целта си. Той се отказва от намерението си за арест и на следващия ден отпътува от Перушица. Показателното в случая е, че дейците на революцията за пореден път действат заедно и навреме, готови във всеки един момент да направят нужното, за да се осъществи дългоочакваното дело. До избухването на въстанието членовете на комитета в пълен състав заседават още един път, на 10-ти април, когато единодушно се взема решението да се изпрати в Оборище представителят за Перушица – докруп Васил Соколски.

Обявяването на въстанието за селото се случва на 23 април, когато пристига „кървавата прокламация“. По това време около Перушица са готови 6-те на брой отбранителни съоръжения (табии). По идея на Петър Бонев всяка от махалите в селото участва в тяхната направа, като разпределението на бойците е такова, че да са в близост до родните си къщи. Димитър Малинчов е позициониран на табия №4 (запад), под ръководството на Спас Гинов. Тази локация е ключова, тъй като защитава пътищата за съседното село Устина, от където се очаква и най-голямата опасност. Следователно това е една от най-тежките позиции и неслучайно в защитата ѝ участват най-много хора (според И. Кепов – най-малко 83).

Следващите дни са изключително напрегнати за въстаниците. На 27-ми април сутринта Перушица е обкръжена от неочаквано голям брой башибозуци от околните села, заемащи удобни позиции по хълмовете Власица и Вълковище. Това множество от въоръжени до зъби врагове действа негативно върху морала и внася смут сред част от защитниците. Само енергичните и навременни действия на членовете на комитета успяват да предотвратят по-нататъшно разстройване на отбраната. Взима се решение всички жени, деца и старци да се приберат по дворовете на двете църкви – горната, „Свети Атанасий“, и долната – „Свети Архангел Михаил“.

В същия ден по пладне пристига помирителна комисия, изпратена от пловдивския мютесариф (окръжен управител) Азис паша. Точно в това време башибозукът вече е запалил споанските постройки на манастира „Свети Теодор Тирон и Теодор Стратилат“, но въпреки това, на фона на издигащите се пламъци, комисията „ще помирява“. Докато се водят разискванията между първенците на Перушица и Устина, членовете на комитета в пълен състав заседават на около 150 крачки от нея, до пътната врата на „Свети Атанасий“. Както са обсъждали, личи от последвалите им действия – не се поддават на искането на устинските представители да се изпратят перушенски зложници в тяхното село като залог за мирно разрешаване на създалата се ситуация. Комитетските дейци знаят, че това е само фарс от страна на турците за пред комисията, а истинското намерение е на всяка цена и веднъж завинаги да се съсипе Перушица. Непримиримото поведение, което демонстрират съзаклятниците, всъщност слага край на илюзиите, а везните на съдбата се наклоняват по посока на единствената възможна алтернатива – въоръжена съпротива.

Престрелката започва на табия №3, където първоначалния неприятелски удар е отбит. Междувременно част от защитниците научават за клането на съселяните си на Пазлака и в отчаянието си решават да напуснат позициите и сами да се спасят. Но в бягството си са посечени от неприятеля в края на селото или в полето. Резултатът е ново разстройване на отбраната, което вече е невъзможно да се възстанови. Въпреки това, членовете на комитета успяват частично да въведат ред в настъпилата суматоха, като фокусът им се насочва към обезпечаването на връзката между двете църкви, тъй като улицата между тях е защитена от високи двуетажни къщи. През нощта на 27-ми срещу 28-април се сформират патрули, които обикалят от позиция на позиция, в случай

че стражите заспят или неприятелят се промъкне в селото. В тези нощни отряди участват всички членове на комитета.

На следващия ден (28-ми април) обрачът около Перушица е стеснен. Бунтовниците решават да се приберат в центъра на селото, където да съсредоточат съпротивата в четириъгълника (или както го нарича Г.Натев „паралелограм“), който се образува от пространството, заключено между реката, църквата „Свети Атанасий“ и две улици, от южната и северната страна. В тази обстановка защитниците са разделени на две големи групи, приблизително от по 130 човека. Едната група се сражава около Цачевото кафене до горния мост, а другата, в която е Димитър Малинчов, пази пространството около Бояджиевата къща. Обстановката през този ден за съзаклятниците се утежнява и от пристигането на редовна войска (аскер) на Решид паша, която влиза в действие на следващия ден (29-ти април). Положението на защитниците се урежнява, и макар героичната им съпротива, настъпва нов момент на отчаяние. Част от оцелелите, съзнавайки превъзходството на противника и безизходното си положение, още през вечерта (на 29-ти срещу 30-ти април) мислят да се предадат. По-главните въстаници, към които се числи и Малинчов, решително се обявяват против всякаква мисъл за предаване. Те предпочитат да загинат, но не и да попаднат в неприятелски ръце.

Следвайки тази линия на поведение, ядрото от най-непримиримите бунтовници не се предават дори и след като противникът прилага артилерийски обстрел срещу защитаваната от тях важна позиция – църквата „Свети Атанасий“. Водачите на въстанието бързо схващат тежкото положение и дават нареждане – всички жени, деца и старци, които се намират в тази църква, веднага да се изпратят към следващото възможно убежище – вторият и по-голям храм „Свети Архангел Михаил“. Боят се пренася по улиците в Перушица.

На този ден (30 април) Димитър Малинчов заедно с групата си бойни другари продължава да защитава Бояджиевата къща. Едва след като снаряд удря позицията им, те напускат къщата, като предварително я запалват. Под град от вражески куршуми групата се изтегля по посока на все още държаните от бунтовниците постройки, където съпротивата продължава. През нощта (на 30 април срещу 1 май) в полупорутената Гинова яхана (маслобойна) оцелелите комитетски дейци трескаво заседават за последен път. Пред тях за сетен път е дилемата – бягство или борба до край. Ръководителите на въстанието не одобряват плана за бягство, предложен от част от бунтовниците, и решават да останат до край. С този избор те сякаш чувстват, че от пепелището на родното село ще изгрее нов живот, но не за тях, а за тези, които ще доживеят мечтаните свободни дни.

Развръзката настъпва на следващия ден (1 май). След пропадането на инициативата за помирение и вероломното убийство на тримата старци парламентъори (Рангел Арачиев, Мито Данев Попов и Стамен Кърмов) на хълма Власевица, изчезват и последните надежди за спасение. В този решителен момент от първостепенна важност за продължаването на съпротивата е осигуряването на прясна вода за затворените в църквата перушеници. Такава се носи от близката чешма, която отстои само на няколко метра от вратата на храма. Пространството между нея и самата църква е открито и става поле на ожесточена престрелка. И тук при притичването от църквата до чешмата и обратно падат 11 човека. Сряд тях, пронизан от вражески куршум, загива и смелият въстаник Димитър Малинчов.

Използвана литература

1. Кепов, Ив., „Въстанието в Перушица през 1876 година“, 1998 (Второ издание), Перу., стр. 67, 109-113, 116-118, 121-124, 130-131, 140-141, 148-152, 157-159, 163-165, 168-170, 182-184, 187-190.
2. Натев, Г., „Защитата на Перушица през 1876 година“, 2011 (Второ издание), Пер., стр. 15-19, 21-24, 37-39, 50-52, 54-56, 60-63.
3. Жечев, Н., „Перушица въстана“, 1966, С., 15, 18, 23-24, 27-30, 33, 37, 40-51.
4. Гълъбов, К., „Въстанието на героична Перушица“, 1956, С., 59-60, 82, 97-100, 102-103, 104-105, 108, 118, 122-123, 134-136, 147.
5. Джасим, М., „168 години Даново училище – паметник на училищното и музейно дело в Перушица“, В – „Музеите и училищната история“ (сборник с доклади), 2019, Габрово, стр. 380-387.